

Institusjoner for ”samfunnets stebarn”

Av Kjersti Ericsson

De siste årene har det kommet en rekke granskingsrapporter som dokumenterer omsorgssvikt og overgrep på institusjoner for barn i vår nære fortid. Forfatteren drøfter hvordan disse overgrepene kan forstås. Artikkelen bygger på et foredrag holdt på Kriminalpolitisk seminar ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

Et svar på det uverdige

Institusjoner har vært et vanlig tiltak for å møte de problemene ulike grupper av samfunnets utsatte og utstøtte representerte. Mange forskjellige forhold ligger bak at nettopp institusjonalisering ble sett som den naturlige løsningen. Det er imidlertid viktig å huske på at institusjonene også var et *sva*r på *det uverdige* i måten disse gruppene ble behandlet på. For eksempel skriver historikeren Per Haave (2008) at store deler av den offentlige sinnssykeomsorgen i lang tid var en hjemmebasert omsorg, der pasientene enten var hos slektninger eller var bortsatt i fremmede familier. Mot slutten av 1800-tallet vakte privatpleien mye misnøye blant leger og øvrighetspersoner i landdistriktene, blant annet fordi en ofte var vitne til en umenneskelig behand-

ling og en uverdigg menneskehandel. Med «uverdigg menneskehandel» tenkes det nok på at alle slags fattige, også sinnssyke, ble satt bort av fattigvesenet til lavest mulig betaling. Dette foregikk ofte gjennom såkalte lisitasjoner, en type auksjoner der tilslaget gikk til lavestbydende, altså til dem som ville ta den sinnssyke i pleie for minst mulig utlegg fra fattigkassa. Gjennom bygging av sinnssykeasyler skulle en få slutt, både på dårligg behandling i private hjem og på den krenkende måten bortsettingen kunne foregå på.

I boka si om åndssvakeomsorgen peker Halvor Fjermeros (2009) på det samme: Institusjoner for åndssvake skulle få slutt på uverdigg behandling i privat regi. Norge ble, i sammenlikning med for eksempel Danmark, sett som ei bakevje når det gjaldt utbyg-

ging av åndssvakeinstitusjoner.

Så seint som på 1960-tallet fant ansatte på institusjonen Klæbu en 10-åring med Downs syndrom som sto bundet i fjøset på en gård da de dro rundt for å registrere psykisk utviklingshemmete i distriktet sitt. Fra omtrent samme tid fortelles det om Hulda fra Hitra, som var i pleie hos en bonde. Han hadde plassert henne i en jordkjeller av den typen der en oppbevarer poteter og grønnsaker. Om dagen arbeidet hun på gården, og «bonden fór ute på åkeren og slo med stokk etter Hulda når hun ikke arbeidet fort nok.» (Fjermeros 2009, s. 34 -35).

Det var først på 1900-tallet at barnehjem ble tatt i bruk i noe særlig omfang her i landet. Før den tid var det bortsetting i private familier som var den vanlige løsningen for barn som ble fjernet fra hjemmet. I boka si om bortsatte barn fra 1900-1950 peker historikeren Astri Andresen (2006) på at skepsisen vokste til slik bortsetting i første del av 1900-tallet: Mange barn led og ble behandlet dårlig, og de ble utnyttet som arbeidskraft. Andresen gjengir for eksempel en fosterfars brev til vergerådet fra 1918:

«Kan med tryghed sige at det arbeide som han har utført, paa langt nær svarer til hva kost og forpleining i heletaget vil koste i tider som dette. (...) Havde de havt en gut eller pige i 9-11-aarsalderen at bytte med Harald, havde det været ønskelig.» (s. 82).

Det var heller ikke lett for myndighetene å holde tilsyn med unger som var spredt vidt omkring, gjerne på landet. Barnehjemmene ble sett som en løsning på dette problemet.

I vår bevissthet er det *institusjonene* som står som representant for den uverdige behandlingen av samfunnets utsatte, særlig barn. Derfor er det viktig å minne om at problemet kanskje ikke bare handler om institusjonene, men om våre holdninger til og handlinger overfor samfunnets mest utsatte grupper mer generelt. De alternativene til institusjonsplassering som har eksistert, har ikke alltid vært bedre, noen ganger verre.

Med Goffman på barnehjem

Når institusjonene skulle få slutt på uverdigheten, flyttet som regel atskillige nisser med på lasset, som økonomisk knapphet, kontrollbehov, forakt for fattigfolk og det som ble sett på som deres lurvete livsførsel. For institusjonene har vært, og er, fattigfolks verden, uansett kategori og/eller diagnose. I tillegg til de gamle nissene, kunne det også dukke opp noen nye, som hadde å gjøre med særtrekk ved institusjonene, særlig de som den amerikanske sosiologen Erving Goffman (1961) har beskrevet i sin klassiker *Asylums*, eller *Anstalt og menneske* på norsk.

Det er nødvendig å ta noen forbehold når det gjelder det bildet som er kommet fram gjennom de ulike barnehjemsgranskningene og forsknings-

Bilde

rapportene om barn i institusjon i vår nære fortid. De som melder seg til slike intervjuer, er oftere de som har vonde opplevelser bak seg enn de som har hatt det helt greit. Dessuten er hukommelsen et upålitelig instrument. Feilerindring kan forekomme, og hendelser kan bli dramatisert i ettertid. Det vi «husker» kan også være sterkt påvirket av hva vi har hørt andre fortelle, og av hva vi har lest i aviser og sett på TV. Videre er og var det forskjell på institusjoner, på ansatte, på ulike tidsperioder og styrerregimer. Og det kan være forskjell på ulike barns opplevelse av samme institusjon.

Dessuten finnes det motstemmer. «Det var som en familie. Vi var en familie, vi var det,» sier den tidligere Foldin-gutten Arne om forholdet sitt til husfar Hansen og hans kone og barn, som alle bodde på institusjonen. For Arne var Foldin (tidligere Bastøy) det første møtet med noe som liknet et velordnet hjem: «Hva skal man si da, atte det var sånne ting som i hvert fall jeg i min oppvekst ikke hadde vært med på, ikke sant, for atte jeg kommer jo fra et oppsplitta hjem og fyll, dritt og møkk, ikke sant.» (Jon 2007, s. 202). Arne var nok ikke alene om en sånn bakgrunn (se for eksempel Eikeland 2007). Men kanskje ikke alle opplevde det som Arne. Barn som var underernært på omsorg hjemmefra, kunne reagere med sorg og skuffelse når de syntes at heller ikke institusjonen ga dem det de savnet så sårt.

Trass i nødvendige forbehold er det som er kommet fram gjennom granskinger og forskning såpass samstemt at det er liten tvil om at Goffmans beskrivelser av de prosessene som i følge ham preger det sosiale livet i totale institusjoner er relevante, også for barneinstitusjoner. Den viktigste og vondeste av disse prosessene kalles Goffman «krenkelsesprosessen». Med begrepet «krenkelsesprosess» tar han den innsatte/innlagtes perspektiv. Det er *konsekvensene* for dem som blir utsatt for de handlingene han beskriver, Goffman er opptatt av. Fra de ansattes side er ikke krenkelsene nødvendigvis intenderte. De *kan* være det, men like gjerne kan de være følger av tiltak for å ivareta administrativ effektivitet, hygiene, sikkerhet eller andre hensyn, tiltak som ikke primært er satt i verk for å krenke de innsatte eller innlagte, men som likevel oppleveres som krenkelser.

Krenkelsesprosessen begynner ved ankomsten til institusjonen, og består i at den innsatte/innlagte blir fratatt alle materielle og sosiale støttepunkter for det selvet han/hun hadde i sitt tidligere liv: Personlige eiendeler, eventuelt klær blir beslaglagt og byttet ut med institusjonens, den nyankomne blir gjerne badet og slik symbolsk rensket for sporene fra utenverdenen. Han/hun fratas også sjølbestemmelse både i store og små saker, blant annet i hverdagslige forhold, og risikerer å stadig få sin personlige integritet krenket, både fysisk og psykisk. Straff, og i mindre

BARN I INSTITUSJONER

grad belønning, brukes for å få de innsatte eller innlagte til å oppføre seg i tråd med institusjonens normer.

Jeg skal ikke gå i detalj om hvordan krenkelsesprosessen artet seg på barnehjem, skolehjem, spesialskoler osv. (de som vil vite mer henvises til Ericsson 2009). La meg bare nevne noen eksempler. Først spiseplikten. Spiseplikt – i den forstand at det ble stilt krav om at barna måtte spise opp maten sin, ble praktisert på mange institusjoner. Fra alle kanter av landet fortelles det eksempler på at mat som ikke ble spist opp til ett måltid, ble satt fram igjen til det neste. Hvis barnet ikke spiste opp denne gangen heller, ble maten satt fram enda en gang. Dette kunne pågå i flere dager. Denne insisteringen kunne også slå over i fysisk tvang. Noen av barna brakk seg over mat de ikke likte. Da hendte det at de måtte spise opp det som kom opp igjen. Eller de ble tvangsforet. Ei jente har for eksempel fortalt at både hun sjøl og andre kunne få armene bundet fast i forbindelse med måltidene. Samtidig ble hodet dratt bakover, og maten ble tvunget inn i munnen (*Barnevernsinstitusjoner benyttet av Oslo kommune 1954 – 1993*, 2005, s. 198).

Tvangsmating foregikk ikke bare på barnehjem. Tilsvarende episoder fortelles fra tuberkulosesanatorier, der barn også tilbrakte år av sitt liv, slik en tidligere pasient forteller: «Hun truet i meg maten, eg spydde det opp igjen, hun tok oppkastet i skeien, holdt meg

for nasen så eg måtte åpne munnen for å puste og så inn igjen i munnen med skeien. Sånn holdt hun på.» (Eikeland 2007, s. 237)

Et annet eksempel er den behandlingen sengevætere kunne få.

Det er flere historier fra institusjoner på ulike kanter av landet om barn som ble slått hvis de tisset på seg. Et sted i Bergen prøvde styreeren helt opp til slutten av 60-tallet å håndheve regelen om at 2-3-4-åringene som ennå ikke var tørre, skulle slås på baken. Ikke alle ansatte var enige i det, og da måtte styreeren trå til sjøl (*Rapport fra granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Bergen*, 2003, s. 128).

Ydmyking, gjerne offentlig, går igjen i mange historier om hva som skjedde med dem som tisset på seg. I de andre barnas påhør ble en gutt truet med at han ville få hengt ei potte rundt halsen dersom han ikke sluttet å tisse på seg. Ei jente opplevde at bestyrerinnen i alles påhør kunne spørre de andre barna om de kjente tisselukt av henne. Enda grovere ydmykelser forekom: Barn og ansatte på barnehjemmet tok henne i skrittet uten forvarsel for å kjenne om hun var tørr eller våt, beretter ei annen jente. En gutt forteller følgende episode: Han var 6 år og tisset på seg, men nektet for at han hadde gjort det. Først ble han fysisk straffet, så kledd naken og plassert på bordet i stua med de andre barna til stede. De andre barna lo og pekte. På dette tidspunktet var han eneste gutt på hjemmet (*Rap-*

port fra Granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Rogaland, 2006, s. 150-151).

Det har vært mye snakk om seksuelle overgrep på barnehjem og liknende institusjoner. Både granskeringsrapportene og andre kilder forteller at seksuelle overgrep forekom mange steder. Overgrepene dekker hele skalaen, fra befølg utenpå klærne til voldtekter, ofte anale, med bruk av fysisk makt. Inntrykket en får, er at gutter var mer utsatt for seksuelle overgrep av forskjellig slag enn jenter. De hyppigste overgriperne ser ut til å ha vært andre gutter, som utnyttet de mindre og svakere, noen ganger på svært brutale måter, og over lengre tid. Fra en Trøndelagsinstitusjon forteller for eksempel en gutt at han ble misbrukt seksuelt av to eldre gutter. De vekslet om å voldta ham. Den ene gutten holdt, og den andre voldtok. Dette pågikk over lengre tid. Han fortalte det ikke til noen, men ga i stedet utløp for raseriet og fortvilelsen ved å knuse ruter. Til straff låste vaktmesteren ham inne i kjelleren (*Omsorg og overgrep* 2007 s. 154).

Nederst i «det aldersbaserte statussystemet»

Når vi leser om hva som har skjedd på barnehjem og lignende institusjoner i vår nære fortid, blir vi sjokkert over at dette hendte med *barn*. Men kanskje skjedde det ikke *på tross av* at de var barn, men like mye *på grunn av*?

Noe av det mest krenkende og ned-

brytende ved livet på en total institusjon, slik Goffman ser det, er den gjennomgripende mangelen på personlig autonomi, i små og store ting. Det er verdt å merke seg Goffmans formuleringer rundt dette. Ordet *voksen* dukker stadig opp. For eksempel:

«I det sivile samfunnet har individet, når han har nådd voksen alder, inkorporert de sosialt akseptable standardene for hvordan de fleste av aktivitetene hans skal gjennomføres. Spørsmålet om handlingene hans er korrekte eller ikke, oppstår derfor bare på visse punkter, som når produktiviteten hans bedømmes. Han trenger ikke se seg over skuldra stadig vekk for å sjekke om kritikk eller sanksjoner er på vei. I tillegg blir mange aktiviteter definert som et spørsmål om personlig smak, der han kan velge mellom en rad med muligheter som er uttrykkelig tillatt.» (Goffman 1961, s. 37).

Dette er altså i motsetning til situasjonen for en innsatt/innlagt i en total institusjon, som stadig får sine handlinger bedømt, er utsatt for kritikk og sanksjoner hele tida, og har liten mulighet til å foreta valg i tråd med sin personlige smak.

La oss se på et annet eksempel på Goffmans bruk av ordet *voksen*:

“En av de mest talende måtene ens handlingsøkonomi kan bli forstyrret på, er, som tidligere antydnet, å være

Bilde

nødt til å be om tillatelse eller forsyninger til små handlinger som en utenfor institusjonen kan utføre helt på egen hånd, slik som å røyke, barbere seg, gå på toalettet, telefonere, bruke penger eller sende brev. Å være nødt til å be om tillatelse plasserer ikke bare individet i en underkuet og bedende rolle som er «unaturlig» for en voksen, men gjør også at gangen i handlingene hans kan avbrytes av de ansatte.» (s. 41).

Den innsatte plasseres altså i en rolle som er «unaturlig» for en voksen. Så et siste eksempel: «Uansett strenghet er straffer i all hovedsak kjent i den innsattes hjemlige verden som noe en bruker på dyr og barn; denne betingingspregete, behaviouristiske modellen blir vanligvis ikke anvendt i forhold til voksne...» (s. 51).

Goffmans bemerkninger om «voksne» har viktige implikasjoner: Å havne på en total institusjon er krenkende for en voksen fordi vedkommende blir *behandlet som et barn*: Han eller hun får stadig handlingene sine kritisert og korrigert, har minimalt med spillerom for å følge sin egen personlige smak, må stadig be (eller tigge) om tillatelse til den minste ting, disponerer ikke sjøl over de nødvendige forsyninger til å utføre det mest dagligdagse, og behandles i tråd med en enkel modell der belønninger antas å frambringe ønsket atferd, mens straff antas å fjerne uønsket atferd.

Og det stemmer jo at mye av bar-

neoppdragelsen består i å kritisere og korrigere, for eksempel hvordan barn spiser, pusser tennene, vasker seg, rer opp senga osv. osv. Det stemmer også at barn gjerne får beskjed om å spise maten sjøl om de ikke liker den, og ta på seg lue og votter sjøl om de ikke synes det er nødvendig, og det stemmer at de må be voksne om lov til å spise godteri (og må be dem om godteriet) og lov til gå på kino (og penger til billetten), og en masse andre ting.

Barns handlingsgang kan også avbrytes av voksne, som ikke har tid akkurat nå, eller overhører barnas bønn fordi de er opptatt med noe annet, eller svarer dem med «ikke mas!». Og det stemmer at barn ofte behandles i tråd med en enkel straff/belønningsmodell: «Spis opp maten din, ellers får du ikke dessert!». Dessuten invaderes barns kropp og personlige rom på måter som er utenkelig i forhold til voksne: Foreldre fjerner snørr fra barns neser og sjekker barns romper for bærsj, tar dem under armen og bærer dem av gårde når barna er små og sinte nok og nekter å gå dit de voksne vil.

I følge Goffman benytter alle totale institusjoner en *rasjonale* for de angrepene på selvet som det sosiale livet på slike steder innebærer. Hvilken rasjonale som benyttes, varierer med type institusjon. I fengsel er for eksempel «sikkerhet» en viktig rasjonale. I psykiatriske institusjoner kan «behandling» være en rasjonale for handlinger pasienten opplever som tvang, ydmy-

kelse og fysiske overgrep.

Goffman oppsummerer at det å bli fratatt voksen status står helt sentralt i krenkelsesprosessen:

«...totale institusjoner ødelegger eller besudler nettopp de handlingene som i det sivile samfunn tjener til å demonstrere, for aktøren sjøl og for andre i hans nærhet, at han har en viss kontroll over sin verden – at han er en person med «voksen» sjølbestemmelse, autonomi og handlingsfrihet. Manglende evne til å opprettholde denne formen for voksen utøvende kompetanse, eller i det minste symbolene på den, kan hos den innsatte framkalle skrekken ved å føle seg radikalt degradert i det aldersbaserte statussystemet.» (s. 43).

Men barn befinner seg jo allerede langt nede i det «aldersbaserte statussystemet». En nærliggende tanke er at rasjonalen for behandlingen av de innsatte/innlagte på institusjoner for barn og unge nettopp var at det dreide seg om *barn*. Og, som Goffman impliserer: barn kan straffes og belønnes, bestemmes over i detalj og fysisk invaderes. Det inngår i oppdragelsen, i å gjøre folk av dem.

Barnehjem, skolehjem og spesialskoler har også ofte hatt tilleggsrasjoner: Barna som havnet der var ikke bare barn, men ble sett på som *defekte* barn, fra dårlige hjem, med dårlig oppdragelse, kanskje direkte vanartede og atferdsvanskelige. Dette kunne

begrunne bruken av ekstra sterk lut i oppdragelsen. Men også barn som bare var fysisk «defekte», for eksempel små tuberkulosepasienter med langvarige opphold på sanatorier, kan i ettertid fortelle historier som knapt skiller seg fra barnehjemsbarnas.

Barn har blitt, og blir utsatt for mange av elementene i Goffmans krenkelsesprosess *i kraft av å være barn*. Delvis handler det om nødvendighet: Barn må sosialiseres og barn må fysisk tas vare på, noe som krever en type håndtering vi ville se som utålelig i forhold til voksne. Delvis handler det om kulturelle forståelser av hva barn er, og av posisjonen deres i samfunn og familie. Disse kulturelle forståelsene har mange elementer og implikasjoner. Og noen av disse elementene innebærer en konstant fristelse, for institusjoner så vel som for familier, til å behandle barn på måter som minner om Goffmans krenkelsesprosess. For de er jo barn, uten samme verdighet, ære og autonomi som voksne.

Følelseskalde overgripere?

Historikeren Astrid Andresen (2006) stiller det betimelige spørsmålet om oppdragspraksisen på barnehjem og andre institusjoner var fundamentalt forskjellig fra det som foregikk i de tusen hjem i samme periode. Det hender også at tidligere barnehjemsansatte henviser til hva som var vanlig når de skal forklare hvorfor ting ble som de ble.

Bilde

«Jeg kunne gi dem en godnattklem, men ellers hadde jeg som administrator av barnehjemmet verken tid til å dulle med barna, eller forståelse for at de trengte nærhet og omsorg. Jeg opplevde at mine foreldre så å si aldri lot meg sitte på deres fang, hvorfor skulle jeg gjøre det med barnehjemsbarna? Jeg var et barn av min tid,»

sier en tidligere barnehjemsbestyrerinnen (sitert etter Tjelle 2005, s. 33).

De ansatte var barn av sin tid. Nå er det slik med alle tidsepoker at de rommer motstridende oppfatninger og ulike strømninger, også i synet på hvordan barn bør behandles. At barn hadde behov for det vi forbinder med ordene «nærhet og omsorg», var ingen ukjent idé, heller ikke i første halvpart av 1900-tallet. Men dét var heller ikke rigide lydighetskrav, kroppslige avstraffelser og påføring av skyld og skam. Slikt foregikk i svært mange familier, noen ganger kombinert med tydelige uttrykk for omsorg og foreldrekjærlighet, men ikke alltid.

Når gjeldende praksiser ble satt i system i en institusjon, av slitne ansatte overfor mange barn, uten det spesielle båndet som eksisterer mellom barn og foreldre, er det ikke så rart om det kunne bli mer av rigide lydighetskrav, kroppslige avstraffelser og påføring av skyld og skam enn det ble av nærhet og omsorg. I tillegg kommer den sjølrettferdige paternalismen og den underliggende forakten for fattigfolk og deres lurvete livsførsel som meget vel kan

finnes side om side med den gode viljen, ja, som ofte er der som en integrert bestanddel av nettopp denne gode viljen. Alt dette rekker langt når det gjelder å forklare de vonde opplevelsene mange tidligere institusjonsbarn forteller om. En trenger ikke postulere en hærske av følelseskalde overgripere.

Ikke dermed sagt at personer var uviktige. Det er godt dokumentert at styreren som person har stor betydning for hva slags regime som hersker på en institusjon. Når en ny styrer kommer, kan det bety store forandringer, til det bedre eller til det verre. Dette gjelder alt fra barnehjem til nazistenes fangeleirer. Men også menige ansatte kunne oppføre forskjellig overfor barna. Tidligere institusjonsbarn har møtt både «rauhol», «engler» og «noen som hadde et menneskelig preg» (Eikeland 2007, s. 151, 203-206). Granskingsrapporter vitner også om at ikke alle ansatte gikk i takt: Et sted måtte for eksempel styreren sjøl ta på seg oppgaven med å gi små sengevætere ris, siden andre ansatte ikke ville delta i den slags avstraffelser. Det personlige ansvaret slettes ikke sjøl om tunge institusjonelle prosesser og strukturer definerer handlingsrommet.

Barnehjemsgranskingene tar for seg enkeltinstitusjon for enkeltinstitusjon. Dermed får de ikke med seg et annet hovedproblem i måten utsatte barn er blitt behandlet på, nemlig det jeg vil kalle nomadetilværelsen. Barna var ikke enten barnehjemsbarn eller foster-

BARN I INSTITUSJONER

barn, de var barn som ble flyttet rundt, påpeker historikeren Astri Andresen (2006). Barn har blitt og blir flyttet rundt i barnevernets regi, mellom ulike barnevernstiltak og mellom tiltak og biologisk familie.

Her er for eksempel flyttekarrieren til Thomas på 16 år, slik den artet seg i barnevernets regi. Thomas' historie er hentet fra Sturla Falcks (2006) bok om ungdommer som på 1990-tallet ble tvangsplassert etter barnevernslovens paragrafer om alvorlige atferdsvansker:

- November 1992: Plassering på S. Krise- og utredningsinstitusjon
- Desember 92: Flyttet hjem til farmor
- Februar 93: Plassering på S. krise- og utredningsinstitusjon
- August 93: Plassering på C Zoo i Danmark
- April 94: Plassering hos farmor
- Juni 94: Plassering på S. krise- og utredningsinstitusjon
- Juni 94: Plassering hos guttens onkel
- Juli 94: Plassering på S. Krise- og utredningsinstitusjon
- Juli 94: Plassering på «Aktivitetsbase» i regi av Stiftelsen T.
- August 94: Plassering på S-kollektivet
- September 94: Plassering i familiehjem i regi av stiftelsen T. Sør
- September 94: Plassering på N-kollektivet
- November 94: Plassert i forsterket fosterhjem/familiehjem

- Juni: Omplussing til forsterket fosterhjem/familiehjem Stiftelsen T. avd. Vest
- September 95: Plassering på N-kollektivet
- Desember 95: F-kollektivet.

Det kunne gis mange liknende eksempler, sier Falck (2006, s. 194)

Noe av det mest tragiske er at det gjerne er barn med de vondeste opplevelsene bak seg som blir hardest rammet av denne behandlingen. Jo større akkumulerte underskudd av omsorg og nærhet barna har pådratt seg, jo større er dessverre sjansen for at de vil fortsette å samle på seg ytterligere underskudd i barnevernets regi. Vanskelige barn blir flyttet mer enn andre, etter mange avvisninger er det kanskje ingen som holder ut med dem. Jeg er nokså redd for at det nettopp er slike barn og ungdommer som risikerer å havne i de planlagte nye ungdomsfengslene.

Mitt syn er at når vi skal se på hva som har vært, og hva som er galt med vår evne til å ta oss av utsatte barn, så blir det for snevert å se på institusjonene isolert sett. Det vi må se på, er hele systemet og alle aktører, ikke bare de institusjonsansatte, men også administratorer og politikere som utformer regler og rammebetingelser. Sjøl om mye heldigvis er blitt bedre i forhold til det bildet som kommer fram i granskingsrapportene, er jeg redd for at vi fortsatt har noen altfor mektige gamle nisser med på lasset, som økonomisk

knapphet og kontrollbehov. Og kanskje også forakt for fattigfolk og deres lurvete livsførsel.

Kjersti Ericsson er professor i kriminologi ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo.

Litteratur

- Andresen, Astri (2006) *Hender små. Bortsetting av barn i Norge 1900-1950*. Bergen: Fagbokforlaget
- Barnevernsinstitusjoner benyttet av Oslo kommune 1954 – 1993. Gransking av overgrep, omsorgssvikt, tilsyn og tvangsplasseringer. Rapport fra granskingsutvalg oppnevnt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Avgitt 1. desember 2005*
- Eikeland, Thorleif (2007) *Om å vokse opp på barnehjem og sykehus. En undersøkelse av barnehjems barns opplevelser på barnehjem sammenholdt med sanatorie barns beskrivelser av langvarige sykehusopphold – og et forsøk på forklaring*. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen
- Ericsson, Kjersti (2009) *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Falck, Sturla (2006) *Mellom straff og behandling. Tvangsplassering av ungdom med alvorlige atferdsvaner*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Fjermeros, Halvor (2009) *Åndssvak! Et bidrag til sentralinstitusjonens og åndssvakeomsorgens historie*. Oslo: Universitetsforlaget
- Goffman, Erving (1961) *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and other Inmates*. New York: Anchor Books.
- Haave, Per (2008) *Ambisjon og handling. Sanderud sykehus og norsk psykiatri i et historisk perspektiv*. Oslo: Unipub forlag
- Jon, Nina (2007) *Foldin verneskole (1953 – 1970) – et godt sted å være? I Eva Simonsen og Berit H. Johnsen (red.) Utenfor regelen. Spesialpedagogikk i historisk perspektiv*. Oslo: Unipub
- Omsorg og overgrep. Gransking av barnehjem, skolehjem og fosterhjem benyttet av Trondheim kommune fra 1930-årene til 1980- årene. Rapport fra granskingsutvalg oppnevnt av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Avgitt 8. mai 2007*
- Rapport fra Granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Bergen. Avgitt 30. juni 2003*
- Rapport fra Granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Rogaland. Avgitt 30. juni 2006*
- Tjelle, Ingjerd (2005) *Omsorg og overgrep. Møter med barnehjems barn*. Tromsø: Nordnorsk forlag